

Мамышева Мөлдір Ерланқызының 6D020500 «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындаған «Абай облысы микротопонимдерінің лингвомәдени жүйесі (Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары жер-су атаулары негізінде)» тақырыбындағы диссертациясына АҢДАТПА

Кез келген аймақтың топонимиялық жүйесі, оның ішінде топонимиканың маңызды бір саласы микротопонимдер ғасырлар бойы қалыптасқан сол аймақтың табиғат жағдайларын, сол өлкені мекендеген халықтың көне және жаңа тарихын бойына сіңірген, әрі сақтап келген, ұлттың рухани және материалдық мәдениетінен көрініс беретін жалқы есімдер кешені болып саналады. Ол жекелеген топонимдерге қарағанда көбірек зерттеулерді қажет етеді. Микротопонимдер белгілі бір аумақта адамдардың ұзақ уақыт тұрақтануы негізінде қалыптасқан нысан атаулары ретінде өзіндік құрылымдық және семантикалық ерекшеліктерге ие. Мұндай ерекшеліктерді тану лингвистика топо-жүйесінің теориялық және тәжірбиелік сипатындағы маңызы мен қажеттілігін танытады.

Қазіргі кезеңдегі тіл білімі ғылымының дамуы антропоцентристік бағытта жүргізіліп жатқан зерттеулермен сабақтастықта қарастырылып отырғаны белгілі. Осы орайда белгілі бір аймақ микротопонимдерін антропоцентристік парадигма аясында қарастыру арқылы қазақ халқының антологиялық табиғатын, көп қырлы ерекшеліктерін тануға, дүниетанымын, ғасырлар бойы тайпа жасаған бір аймақта, бір өлкеде қалыптасқан әдет-ғұрыптарының нәтижесін тек қана тілдік, табиғи-географиялық тұрғыдан ғана емес, лингвомәдени тұрғыдан қарастыру мәселелері өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты – микротопонимдерді танудың лингвомәдени негіздері мен дәстүрлі лингвистикалық парадигма аясындағы қолданысын негізге ала отырып, Абай облысы Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерінің лингвомәдени жүйесін лексика-семантикалық және сөзжасамдық-құрылымдық тұрғыдан кешенді зерттеу. Аталған мақсатқа қол жеткізу үшін төмендегі **міндеттер** атқарылады:

1. Абай облысы Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерінің жиынтығын аймақтық микротопонимиялық жүйе нысанында лингвистикалық тұрғыдан зерттеу;

2. Тіл білімінің ономастикалық кеңістігі мен микротопонимдік жүйесінің зерттелу барысына шолу жасап, кластар бойынша жіктеу;

3. Абай облысы Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдеріндегі ғаламдық бейне мен халықтық танымды зерделеу;

4. Аталған аудандар бойынша микротопонимиялық бейне құрайтын концептілерді анықтай отырып, микротопонимдерді адам, қоғам, табиғат тақырыптары аясына топтастыру;

5. Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерінің тарихи-лингвистикалық ерекшеліктерін негізге ала отырып, тарихи-этимологиялық сипатын айқындау;

6. Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерінің құрамындағы компоненттерінің грамматикалық ерекшеліктерін негізге ала отырып, тіркесімділік қасиеттерін айқындау;

7. Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерін сөзжасамдық тұрғыдан жекелей талдау арқылы өңір микротопонимиясының топонимжасамдық сипатын анықтау.

Зерттеудің әдістері. Диссертациялық жұмысты жазу барысында сипаттама, құрылымдық, салыстырмалы-тарихи, тарихи-әдеби және концептуалды зерттеу әдістері қолданылды.

Негізгі ережелері (дәлелденген ғылыми гипотезалар және жаңа білім болып табылатын басқа да тұжырымдар), зерттеудің негізгі нәтижелерінің сипаттамасы.

Бұл зерттеу еңбек аймақтық топонимика саласындағы микротопонимдерді лингвомәдениеттану тұрғысынан зерттеуге арналған алғашқы еңбектердің бірі. Диссертациялық жұмыста аймақтық микротопонимиканың лингвомәдени жүйесі сараланып, нәтижесінде:

1. Абай облысы Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерінің жиынтығы аймақтық микротопонимиялық жүйе нысанында арнайы зерттеліп, лингвистикалық тұрғыдан қарастырылды;

2. Тіл білімінің ономастикалық кеңістігіндегі микротопонимдік жүйенің зерттелу барысына шолу жасалып, кластар бойынша жіктелді;

3. Абай облысы Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерін танудың этномәдени негіздері ғаламдық бейне мен халықтық таным тұрғысынан аймақтық микротопонимия аясында зерттеліп, жүйеленді;

4. Абай облысы Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары бойынша микротопонимиялық бейне құрайтын концептілерді көрсете отырып, микротопонимдер адам, қоғам, табиғат тақырыптары аясына топтастырылды;

5. Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерінің тарихи-лингвистикалық ерекшеліктері теориялық тұрғыдан зерделеніп, өңір микротопонимдерінің тарихи-этимологиялық сипаты айқындалды;

6. Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерінің грамматикалық ерекшеліктерін жүйелеу арқылы тіркесімділік қасиеттері айқындалды;

7. Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерін сөзжасамдық тұрғыдан талдау арқылы өңір микротопонимиясының топонимжасамдық ерекшеліктері анықталды.

Алынған нәтижелердің жаңалығы мен маңыздылығының негіздемесі.

Зерттеу нәтижелері мен тұжырымдары ономастика, топонимия, қазақ этнолингвистикасы, лингвогеографиясына қатысты кейбір теориялық мәселелерді шешуде өз деңгейінде үлес қосады.

1. Абай облысы Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерін арнайы зерттеу нысанына алу арқылы аймақтық микротопонимиялық лингвомәдени жүйе қалыптастырылды.

2. Абай облысы Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдері лингвистикалық тұрғыдан зерделеніп, микрогидронимдер, микрооронимдер, микродронимдер, фито-микротопонимдер, елді мекен бөліктерінің атауларына қатысты микротопонимдік кластар ретінде қарастырылды.

3. Абай облысы Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерін ғаламдық бейне мен халықтық таным негіздері арқылы этномәдени тұрғыдан тану өңір микротопонимиясын зерттеудің жаңаша қырын танытады.

4. Этнос танымының топонимиялық жүйедегі көріністерін қарастыруда таным (этнос танымы немесе этикалық таным), дүниетаным, ғаламның (дүниенің) аймақтық микротопонимиялық бейнесі сынды ұғымдар «Адам», «Қоғам», «Табиғат» концептісінің айналасына топтастырылып берілді.

5. Ақсуат, Аягөз, Үржар аудандары микротопонимдерінің тарихи-лингвистикалық ерекшеліктері теориялық тұрғыдан зерделеніп, өңір микротопонимдерінің тарихи-этимологиялық сипаты тілдік қабаттар арқылы берілді.

6. Микротопонимдердің тіркесімділік қасиеттерін айқындауда топонимдік кеңістіктің құрамын және грамматикалық ерекшеліктерін талдау микротопонимнің біртұтас бөлігі ретінде қарастырылады.

7. Микротопонимдердің де өзіне тән грамматикалық сипаты, морфологиялық құрылымы, жасалу тәсілдері, сөз тудыратын формалары – нақтысы, топонимжасамдық құрылымы болады. Ақсуат, Үржар, Аягөз аудандары микротопонимдерінің топонимжасамдық ерекшеліктері өзіне тән белгілі тәсілдерін негізге ала отырып лексика-семантикалық тәсіл арқылы жасалған топонимдер, аналитика-семантикалық тәсіл арқылы жасалған топонимдер, синтетика-семантикалық тәсіл арқылы жасалған топонимдер деп топтастырылып берілді.

Зерттеу жұмысының ғылымның даму бағыттарына немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі.

Диссертациялық жұмыс лингвистика ғылымының даму бағыттарына сәйкес келеді және «Ұлы даланың 7 қыры» бағдарламалық мақалаларының мақсаттарын шешуді көздейді.

Докторанттың әрбір жарияланымды дайындауға қосқан үлесі зерттеудің барлық кезеңдерінде, атап айтқанда, алғашқы библиографиялық материал жинау, оларды іріктеу және талдау, тілдік материалдарды лингвомәдениеттаным тұрғысынан талдап, сараптама жүргізуден, зерттеу тақырыбының нәтижелері бойынша жарияланымдар дайындаудан көрінеді. Диссертациялық зерттеудің негізгі нәтижелері диссертация тақырыбына толық сәйкес келетін баспа жұмыстарында жарияланды: оның ішінде Scopus деректер базасына (процентиль 98%) енген шет елдік басылымдарда - 1, ҚР ҒЖБМ Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитетінің ұсынған баспаларында - 3, Халықаралық ғылыми

конференциялардың жинақтарында - 4, Республикалық ғылыми журналдарда
- 1 мақала жарияланды.